



**SSAD**

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 5 Issue 3, November 2021

[sisaddergi@gmail.com](mailto:sisaddergi@gmail.com)

Makale Türü/Article Type: Arařtırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 06.07.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 08.09.2021

DOI: 10.30692/siad.963181

## **ANKARA ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ'NDEKİ ZENGİ ATABEGİ NÂSİREDDİN MAHMUD DÖNEMİ'NE AİT ALTIN SİKKE ÖRNEKLERİ**

*Gold Coin Samples From The Zengî Atabeg Nâsireddin Mahmud Era Displayed At Ankara  
Anatolian Civilizations Museum*

**Doğukan YAYCI**

*Süleyman Demirel Üniversitesi*

*Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı*

*Yüksek Lisans Öğrencisi*

ORCID ID: 0000-0002-4251-7521

[dgkn\\_yayci@hotmail.com](mailto:dgkn_yayci@hotmail.com)

**A. Şevki DUYMAZ**

*Prof. Dr.*

*Süleyman Demirel Üniversitesi,*

*Fen Edebiyat, Sanat Tarihi Bölümü*

ORCID ID: 0000-0002-9029-3614

[sevkiyuymaz@sdu.edu.tr](mailto:sevkiyuymaz@sdu.edu.tr)

**Atf/Citation:** Doğukan Yayci, A. Şevki Duymaz (2021), “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki Zengî Atabegi Nâsireddin Mahmud Dönemi’ne Ait Altın Sikke Örnekleri”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.3 Kasım 2021 s.685-705.

**Özet:** Zengî Atabegleri, Halep ve Musul merkez olmak üzere, el-Cezire, Doğu Anadolu ve Suriye’de (h.520-631/m.1127-1233) hüküm sürmüşlerdir. Kurucuları Aksungur’un oğlu İmâdeddin Zengî (h.520-541/m.1127-1146)’dir. Aksungur, Sultan Alp Arslan zamanında Büyük Selçuklu Devleti’nin hizmetinde bulunmuş ve Sultan Melikşah tarafından (h.479/m.1086) yılında Halep valisi tayin edilmiştir. İmâdeddin, babası Aksungur’un ölümü üzerine Musul’a götürülmüş ve genç yaşta birçok savaşa katılarak tecrübe kazanmıştır. İmâdeddin Zengî’den (h.520-541/m.1127-1146) sonra Musul Atabegi I. Seyfeddin Gâzi ile kuruluşu tamamlanan Zengîler, tarih sahnesinde önemli bir yer tutmuştur. Musul kolunun son Atabegi olan Nâsireddin Mahmud (h.616-630 /m.1219-1233), kardeşi II. Nureddin Arslanşah’ın (h.615-616/m.1218-1219) ölümü üzerine Atabeg olmuştur. Müzelerimizde Nâsireddin Mahmud dönemi dinarlarına ender rastlanması ve bu husustaki bilimsel çalışmaların sınırlı olması çalışmamızın önemini artırmaktadır.

Yaptığımız araştırmada, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi İslâmi sikke koleksiyonunda bulunan tüm Zengî sikkeleri incelenmiştir. Zengîlerin Musul Atabegi Nâsireddin Mahmud (h.616-630/m.1219-1233) dönemine ait 11 adet dinara rastlanmıştır. Altın dinarların üzerlerinde yer alan yazıtlar okunup transkribe edildikten sonra ağırlık, çap ölçümleri yapılmıştır. Nâsireddin Mahmud Dönemi (h.616-630/m.1219-1233) altın sikkelerinin figürsüz tasarımlarında Kur'an-ı Kerim ayetlerine yer verildiğini görmekteyiz. Musul Atabegi Nâsireddin Mahmud sikkelerinde Atabegin unvanı ile birlikte dönemin Abbâsi halifesinin adı ve unvanı ile tâbi oldukları Eyyubi Sultanının adı yer almaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Zengî Atabegliği, Sikke, Nâsireddin Mahmud

**Abstract:** The Zengis are an Atabeg State that centred in Aleppo and Mosul and ruled alJazeera, Eastern Anatolia and Syria. The fact that they were founded in Mosul caused them to be called by this name. Founder İmâdeddin Zengî's father, Aksungur, served the Great Seljuk Empire during the reign of Sultan Alp Arslan and was decided by Sultan Melikşah to be the governor of Aleppo. Following the death of his father Aksungur, İmâdeddin Zengî was taken to Mosul and he gained experience by being part of many wars at a young age. After the foundations were laid by İmâdeddin Zengî, the foundation of Zengî Atabegs was completed by Mosul Atabeg Seyfeddin Gâzi I and the Zengis then went on to become an important part of history. Nâsireddin Mahmud, the last Atabeg of the Mosul branch of Zengis, become Atabeg after the death of his brother Nureddin Arslanşah II. There are not many samples of gold dinars from the Nâsireddin Mahmud era in our museums and the number of related studies is also very limited. Therefore, the significance of our study has been further increased.

During our study, all the Zengî Atabeg coins found at the Ankara Anatolian Civilizations Museum's Islamic coin collection have been examined and 11 gold coins from the Mosul Atabeg Nâsireddin Mahmud era have been found. After translating the inscriptions found on them, the gold coins have been measured for weight and dimensions (diameter). In line with the coin tradition of the time, Nâsireddin Mahmud era gold coins have been designed without figures and they include verses of Qur'an. Musul Atabeg Nâsireddin Mahmud coins include the title of Atabeg as well as the names and titles of the Abbasid caliphs and the names of the ruling Ayyubid Sultans.

**Keywords:** Ankara Anatolian Civilizations Museum, Zengî Atabeg State, Coin, Nâsireddin Mahmud

## GİRİŞ

Gerekli izinlerin alınmasından sonra sikke seksiyon sorumlusu gözetiminde sikke envanter incelemeleri yapılmıştır. Müze envanterindeki tüm Zengî sikkeleri incelenmiştir. Bu çalışmada Nâsireddin Mahmud (h.616-630/m.1219-1233) dönemine ait 11 adet altın dinar konu edilmiştir. Altın dinarların üzerlerinde yer alan yazılar okunup transkribe edildikten sonra gerekli ölçümler yapılmıştır. Bulgular değerlendirilerek neticeye ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sikkeler, tüm insanlık tarihi için önemli bilgiler sunan taşınabilir kültür varlıklarıdır. Sikkeler, tarihsel birçok olaya ışık tutmaklarının yanında, dönemin giyim tarzı, mimarisi, insan portreleri, geometrik ve süslemeli kompozisyonlar ve yazı üslubunu bizlere sunan görsel-yazılı kaynaklardır. Müzelerimizde bulunan sikke koleksiyonlarının detaylı şekilde incelenmesi şüphesiz yeni tarihsel bilgilere ulaşmamıza katkı sağlayacaktır.

İslâmi paraların ne zaman kullanılmaya başladığına dair çeşitli görüşler öne sürülmüştür.<sup>1</sup> İslâm öncesi, yoğun bir ticari faaliyetin izlendiği Hicaz bölgesinin tamamında geçerliliği devam eden Bizans dinarları ve Sasanî dirhemlerinin kullanımı devam etmiştir (Şimşir, 2017, s.273). İslâmi dönemde de Bizans ve Sasanî paralarının kullanımı, halk tarafından uzun yıllar boyunca alışlagelmiş ve itibar gören köklü bir sikke geleneğinin devam ettiğini ve ticarete tek tip para tarzının kullanımının benimsendiğini göstermektedir. Abdülmelik b. Mervan döneminde sikke reformunun başlamasıyla birlikte, üzerinde hiçbir tasvir bulunmayan, arka ve ön yüzlerinde Kur'an'dan ayetler ve dini ibarelerin yer aldığı tamamen yazıdan oluşan ve ortalama 4,25 gr ağırlığında altın sikkeler bastırılmıştır (Aydoğdu, 2018b,s.56).

Zengî sikkeleri, aynı dönemde hüküm sürmüş Artuklular'ın figürlü bakır sikkeleriyle aynı tarzda darp edilmiştir. Bu anlamda Zengî dönemi figürlü bakır sikkelerini, Artuklu dönemi figürlü bakır sikkelerinden ayırmak oldukça zordur (Aydoğdu, 2015, s. 321). Ayrıca Zengî dönemi ve artuklu

<sup>1</sup> Bu hususta detaylı bilgi için bkz: (Aydoğdu, 2018 a)

dönemi gümüş sikkeleri, nadirdir (Damalı, 2001, s.187). Zengilerin altın sikkeleri ise, Abbâsi ve Büyük Selçuklu dönemi altın sikkeleriyle aynı tarzdadır.

### **Nâsıreddin Mahmud Dönemine Kısa Bakış (H.616-630/M.1219-1233)**

Nâsıreddin Mahmud, kardeşi II. Nureddin Arslanşah'ın ölümü üzerine ve Bedreddin Lü'lü'nün yardımı ile tahta geçmiştir (Alptekin, 1988, s.9). Nâib Bedreddin Lü'lü,<sup>2</sup> Nâsıreddin Mahmud henüz üç yaşında iken atabeg olduğundan onun adına devlet yönetimini üstlenmiş ve askerlerden bağlılık yemini almıştır. Lü'lü, devlet adına tüm kararları alan, sözleşmeleri imzalayan ve savaşları yöneten karar mekanizması haline gelmiştir (Gök, 2013, s.387). III. İmâdeddin Zengi ve Muzaferiddün Gökbörü'nün ittifak kurup Musul'a yürüme niyetini öğrenen Lü'lü, Eyyubi Sultanı el-Melik el-Eşref'ten yardım istemiş ve Eyyubilere tabi olduğunu göstermiştir. Musul'un son hükümdarı Nâsıreddin Mahmud 1233 yılında ölünce Lü'lü hükümdar olarak tanınmak istemiş ve dileğini Abbâsi Halifesine iletmıştır. Halife 1233'te Lü'lü'ye saltanat menşuruyla birlikte el-Melikü'r-Rahîm ünvanı vermiştir (Kök, 2003, s.257). Nâsıreddin Mahmud'un ölümü ardına ilk olarak kaybedilen toprakları Eyyubiler'den almaya çalışan Lü'lü daha sonra Moğolların Bağdat'ı kuşatmasıyla birlikte Hülâgü'ye bağlılığını göstermiştir ve 1259'da vefat etmiştir (Kök, 2003, s.257).

### **Nâsıreddin Mahmud Dönemi (H.616-630/M.1219-1233) Altın Sikke Örnekleri**

<b>Örnek No</b>	<b>: 1</b>
Envanter No	: 14-20-3-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müze Nerden Geldiği	: Satın
Müze Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 29 mm
Ağırlık	: 3,75
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: H.616/M.1219
Darp Yeri	: Musul
Adına Darp Yapılan	:Nâsıreddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda; “El- İmâm / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / el-Mûstansîr bi'llâh / emîrû'l-Mü'minîn” yazmaktadır:

<sup>2</sup> Nâib, bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine geçici süreliğine üstlenen kimse, birini temsil etme, birini vekâlet etmek anlamlarını taşır. Bkz. Casım Avcı, “Nâib”, DİA, 32. Cilt, İstanbul 2006, s.312-313. Bedreddin Lü'lü, Zengiler'den I. Nureddin Arslanşah'ın (1193-1211) muhtemelen siyahî ve ermeni kölesidir; daha sonra onun Atabegi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bkz. Bahattin Kök, “LÜ'LÜ Bedreddin”, DİA, 27. Cilt, Ankara 2003, s. 257.

الامام  
لا اله الا الله  
و حده لا شريك له  
المستنصر با الله  
امير المؤمنين

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç çevrede; “ Bismillâh duribe haze'd-dinâr bi'l-Musul sene 616 sitte aşere ve sittemi'e.

بسم الله ضرب هذا للدينار بالمصول سنة عشر و ستمائة

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında dış çevrede (Kur'ân, Rûm, 4-5); “ Li'lhâlil emri min kablü ve min ba'du ve yevme izin yefrahu-lmu'minûn bi nasri'llâh.

لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله

Arka Yüz : Arka yüzde aşınmadan dolayı ortadaki yazının yatay ikinci kısmında “Muhammed Râsul Allâh” okunabilmektedir.

محمد رسول الله

Çevresindeki yazılar tahribattan dolayı okunamamaktadır.

NOT: Sikkede okunan h.616/m.1219 tarihi, I. Nasıreddin Mahmud zamanına işaret etmektedir. Ayrıca, sikkede adı geçen “el-Mûstansîr bi'llâh” (m.1226-1242) dönemin Abbasi halifesidir.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

Örnek No : 2

Envanter No : 14-20-1-09

İnceleme Tarihi : Ocak 2021

Müzeye Nerden Geldiği : Satın

Müzeye Geliş Tarihi : 2009

Malzeme : Altın

Ölçü (Çap)	: 28 mm
Ağırlık	: 4,05
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Musul
Adına Darp Yapılan	:Nâsireddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El- İmâm / Lâ İlâhe İllâ Allâh / Vahdehu Lâ şerike leh / el-Mûstansîr bî’llâh / emîrû’l-Mü’minîn” yazmaktadır. Sol tarafında “El Eşref, sağ tarafında ise “El – Melîk” yazmaktadır.

الامام  
لا اله الا الله  
حده لا شريك له  
مستتصر با الله  
امير المؤمنين

الاشرف

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç kısımda ; “Bismillâhi duribe haze’ d-dinar bil-Musul sene ...” okunabilmektedir.

بسم الله ضرب هذا للدینار بالمصول سنة

Arka Yüz : Arka yüzde beş sıra yatay yazıda ; “Mesûd / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır. Sol tarafında “el Kâmil” sağ tarafında ise “el Melik” yazmaktadır.

مسود  
محمد رسول الله  
سلى الله عليه  
سر الدنيا و الدين  
اتابك محمود

للكامل

Çevresi tahribattan dolayı okunamamaktadır.

NOT: Sikkede adı geçen el-Mûstansîr bî’llâh (m.1226-1242) dönemin Abbasi halifesidir. Sikkede adı geçen El-Melik’ül-Eşref (m.1200-1237) Eyyubilerin Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarıdır. Melikü’l-Kâmil (m.1218-1238) ise Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

Örnek No	: 3
Envanter No	: 14-20-2-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müzeeye Nerden Geldiği	: Satın
Müzeeye Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 29 mm
Ağırlık	: 5,40 gr
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Okunamıyor
Adın Darp Yapılan	: Nâsireddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda ; “ve’d-dîn Ebû / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / en-Nâsır lidîn Âllah / emîrû’l-Mü’minîn” yazmaktadır. Sol tarafında “Nâsır Muhammed” , sağ tarafında ise “Uddetü’ d-Dünya” yazmaktadır.

و اللدين ابو  
اله الا الله  
ده لا شريك له  
صر لدين الله  
امير المؤمنين  
نصر محمد

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç kısımda ; “Bismillâhi duribe...” kısmı okunabilmektedir.

بسم الله ضرب

Arka Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-Kâmil / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır.

الكامل  
 محمد رسول الله  
 سلى الله عليه  
 نصر الدنيا و الدين  
 اتابك محمود

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında (Kur'ân, Tevbe,33) “Muhammedün Rasûlu'llâh arsele bi'l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled'Dîn küllehu ve lev kerihel müşrikûn” okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen Melikü'l-Kâmil (m.1218-1238) Eyyubi hükümdarıdır. en-Nâsır li-Dîni'llâh (m.1180-1225) Abbâsi halifesidir. Abbâsi halifesi Zâhir bi'Emrillah (m.1225-1226) “Ebû Nasr Muhammed” olarak yazılmıştır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

<b>Envanter No</b>	<b>: 4</b>
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Envanter No	: 14-20 / 4-09
Müze Nereden Geldiği	: Satın
Müze Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 27 mm
Ağırlık	: 4,40 gr
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Okunamıyor

Adına Darp Yapılan :Nâsireddin Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)

Ön Yüz : Ortada okunabilen dört sıra yatay yazıda ; “Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / en-Nâsır lidîn Âllah / emîrû'l-Mü'minîn” yazmaktadır.

لا اله الا الله  
و حده لا شريك له  
الناصر لدين الله  
امير المؤمنين

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç kısımda ; “Bismillâhi duribe haze'd-dinar bil-Musul sene ...” okunabilmektedir.

بسم الله ضرب هذا للدينار بالمصول سنة

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında dış çevrede (Kur'ân, Rûm, 4-5); “ Li'lhâil emri min kabl ve min ba'du ve yevme izin yefrahu-lmu'minûn bi nasri'llâh.

لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله

Arka Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-Kâmil / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır. Sol tarafında “El Eşref, sağ tarafında ise “El – Melîk” yazmaktadır.

الكامل  
محمد رسول الله  
سلى الله عليه  
نصر الدنيا و الدين  
اتابك محمود

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında (Kur'ân, Tevbe,33); “Muhammedün Rasûlu'llâh arsele bi'l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled'Dînî küllehu ve lev kerihel müşrikûn” okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen en-Nâsır li-Dîni'llâh (m.1180-1225) Abbâsi halifesidir. El-Melik'ül-Eşref (m.1200-1237) Eyyubilerin Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarıdır, Melikü'l-Kâmil (m.1218-1238) ise Eyyubi hükümdarıdır.



Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

<b>Örnek No</b>	: 5
Envanter No	: 14-20 / 5-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müze'ye Nerden Geldiğ i	: Satın
Müze'ye Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 28 mm
Ağırlık	: 2,55 gr
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Musul
Adına Darp Yapılan	:Nâsireddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	:Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-İmâm / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / El – Zâhir- Biemrillâh / emîrû'l-Mü'minîn” yazmaktadır.
Sol tarafında “El Eşref” , sağ tarafında ise “El – Melîk” yazmaktadır.	

لامام  
لا اله الا الله  
حده لا شريك له  
الظاهر بامر الله  
امير المؤمنين

الاشرف

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç kısımda ; “Bismillâhi duribe haze'd-dinar bil-Musul sene ...” okunabilmektedir.

بسم الله ضرب هذا للدینار بالمصول سنة

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında dış çevrede; (Kur'ân, Rûm, 4-5); “ Li'lhâlil emri min kablu ve min ba'du ve yevme izin yefrahu-lmu'minûn bi nasri'llâh.

للّٰه الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله

Arka Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda; “bin Mesûd / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır. Sol tarafında “el Kâmil” sağ tarafında ise “el Melik” yazmaktadır.

بن مسود  
محمد رسول الله  
سلى الله عليه  
نصر الدنيا و الدين  
اتابك محمود  
الكامل

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında (Kur'ân, Tevbe,33); “Muhammedün Rasûlu'llâh arsele bi'l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled'Dînî küllehu ve lev kerihel müşrikûn” okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen Abbâsi halifesi Zâhir bi'Emrillah (m.1225-1226) “Ebû Nasr Muhammed” olarak yazılmıştır. El-Melik'ül-Eşref (1200-1237) Eyyubilerin Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarıdır, Melikü'l-Kâmil (m.1218-1238) ise Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

Örnek No	: 6
Envanter No	: 14-20-7-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müze'ye Nerden Geldiği	: Satın
Müze'ye Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 28 mm

Ağırlık	: 3,75 gr
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Okunamıyor
Adına Darp Yapılan	:Nâsireddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-İmâm / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / El Mûstansîr bî'llâh / emîrû'l – Mü'minîn” yazmaktadır. Sol tarafında “El Eşref, sağ tarafında ise “El – Melîk” yazmaktadır.

لامام  
لا اله الا الله  
حده لا شريك له  
المستنصر با الله  
امير المؤمنين

الإشرف

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç çevrede; “ Bismillâh duribe haze'd-dinâr bi'l-Musul sene” okunmaktadır.

بسم الله ضرب هذا لدينار بالمصول سنة

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında dış çevrede; (Kur'ân, Rûm, 4-5); “Li'lhâlil emri min kablu ve min ba'du ve yevme izin yefrahu-lmu'minûn bi nasri'llâh” okunmaktadır.

لله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله

Arka Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda; “Mesûd / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır. Sol tarafında “el Kâmil” sağ tarafında ise “el Melik” yazmaktadır. Etrafı tahribattan dolayı okunamamaktadır.

بن مسود  
محمد رسول الله  
سلى الله عليه  
ر الدنيا و الدين  
اتابك محمود

الكامل

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında; (Kur'ân, Tevbe,33); “Muhammedün Rasûlu'llâh arsele bi'l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled'Dînî küllehu ve lev kerihel müşrikûn” okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen el-Mûstansîr bî'llâh (m.1226-1242) Abbasi halifesidir. Sikkede adı geçen El-Melik'ül-Eşref (m.1200-1237) Eyyubilerin Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarıdır, Melikü'l-Kâmil (m.1218-1238) ise Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar

:



Ön Yüz

Arka Yüz

Örnek No	: 7
Envanter No	: 14-20-8-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müzeeye Nerden Geldiği	: Satın
Müzeeye Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 27 mm
Ağırlık	: 6,50 gr
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Musul
Adına Darp Yapılan	: Nâsireddîn Mahmud h.616-630 (m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-İmâm / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / El Mûstansîr bî'llâh / emîrû'l- Mü'minîn” yazmaktadır. Sol tarafında “El Eşref, sağ tarafında ise “El – Melîk” yazmaktadır.

لامام  
لا اله الا الله  
حده لا شريك له  
مستنصر با الله  
امير المؤمنين  
الإشرف

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç çevrede; “ Bismillâh duribe haze'd-dinâr bi'l-Musul sene” okunmaktadır.

بسم الله ضرب هذا لدينار بالمصول سنة

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında dış çevrede; (Kur'ân, Rûm, 4-5); “Li'lhâlil emri min kablü ve min ba'du ve yevme izin yefrahül mü'minûne bi nasri'llâh” okunmaktadır.

الله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله

Arka Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda; “Mesûd / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır. Sol tarafında “el Kâmil” sağ tarafında ise “el Melik” yazmaktadır. Etrafı aşınmadan dolayı okunamamaktadır.

بن مسود  
محمد رسول الله  
صلى الله عليه  
وآله  
الکامل  
ر الدنيا و الدين  
اتابك محمود

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında; (Kur’ân, Tevbe,33); “Muhammedün Rasûlu’llâh arsele bi’l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled’Dînî küllehu ve lev kerihel müşrikûn” okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen el-Mûstansîr bî’llâh (m.1226-1242) Abbasi halifesidir. Sikkede adı geçen El-Melik’ül-Eşref (m.1200-1237) Eyyubilerin Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarıdır, Melikü’l-Kâmil (m.1218-1238) ise Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

Örnek No	: 8
Envanter No	: 14-20-8-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müze Nereden Geldiği	: Satın
Müze Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 27 mm
Ağırlık	: 6,50 gr

Yazı Karakteri : Kûfi  
Darp Yılı : Okunamıyor  
Darp Yeri : Musul  
Adına Darp Yapılan :Nâsireddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)  
Ön Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-Îmâm / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / El Mûstansîr bî'llâh / emîrû'l- Mü'minîn” yazmaktadır. Sol tarafında “El Eşref” , sağ tarafında ise “El – Melîk” yazmaktadır.

الامام  
الحمد لله  
ه لا شريك له  
المستنصر يا الله  
امير المؤمنين

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç çevrede; “ Bismillâh duribe haze'd-dinâr bi'l-Musul sene” okunmaktadır.

بسم الله ضرب هذا لدينار بالمصول سنة

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında dış çevrede (Kur'ân, Rûm, 4-5); “Li'lhâlil emri min kabl ve min ba'du ve yevme izin yefrahu-lmu'minûn bi nasri'llâh” okunmaktadır.

الله الامر من قبل و من بعد و يومئذ يفرح المؤمنون بنصر الله

Arka Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda; “bin Mesûd / Muhammed Râsul Allâh / Sallî Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır. Sol tarafında “el Kâmil” sağ tarafında ise “el Melîk” yazmaktadır.

بن مسود  
الحمد لله  
سلى الله عليه  
نصر الدنيا و الدين  
اتابك محمود

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında; (Kur'ân, Tevbe,33); “Muhammedün Rasûlu'llâh arsele bi'l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled'Dînî küllehu ve lev kerihel müşrikûn” okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen el-Mûstansîr bî'llâh (m.1226-1242) Abbasi halifesidir. Sikkede adı geçen El-Melik'ül-Eşref (m.1200-1237) Eyyubilerin Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarıdır, Melikü'l-Kâmil (m.1218-1238) ise Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz

Arka Yüz

Örnek No	: 9
Envanter No	: 14-20 / 9-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müze'ye Nerden Geldiği	: Satın
Müze'ye Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 27 mm
Ağırlık	: 3,70 gr
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Musul
Adına Darp Yapılan	: Nâsireddin Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-İmâm / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / El Mûstansîr bî'llâh / emîrû'l – Mü'minîn” yazmaktadır.

لامام

لا اله الا الله

و حده لا شريك له

المستنصر با الله

امير المؤمنين

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç çevrede; “ Bismillâh duribe haze'd-dinâr bi'l-Musul sene” okunmaktadır.

بسم الله ضرب هذا الدينار بالمصول سنة

Arka Yüz : Ortada beş sıra okunabilen yatay yazıda; “El – Kâmil / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din” yazmaktadır. Sol tarafında “Mahmûd” sağ tarafı ise net okunamamaktadır. Etrafı tahribattan dolayı okunamıyor.

الكامل  
مد رسول الله  
لى الله عليه  
نصر الدنيا و الدين

NOT: Sikkede adı geçen el-Müstansîr bî'llâh (m.1226-1242) Abbasi halifesidir. Melikü'l-Kâmil (m.1218-1238) Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

Örnek No	: 10
Envanter No	: 14-20 / 10-09
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müzeeye Nerden Geldiği	: Satın
Müzeeye Geliş Tarihi	: 2009
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 26,5 mm
Ağırlık	: 3,30 gr
Yazı Karakteri	: Kûfi
Darp Yılı	: Okunamıyor
Darp Yeri	: Okunamıyor
Adına Darp Yapılan	:Nâsireddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda ; “ve'd-dîn Ebû / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / El Müstansîr bî'llâh / emîrû'l-Mü'minîn” yazmaktadır.



و اللدين ابو  
لا اله الا الله  
و حده لا شريك له  
المستنصر با الله  
امير المؤمنين

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç çevrede; “ Bismillâh duribe haze’ d-dinâr bi’l-Musul sene” okunmaktadır.

بسم الله ضرب هذا الدينار بالمصول سنة

Arka Yüz : Ortada beş sıra okunabilen yatay yazıda; “El – Kâmil / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din” yazmaktadır. Sol tarafında “Mahmûd” sağ tarafı ise net okunamamaktadır.

الكامل  
محمد رسول الله  
سلى الله عليه  
نصر الدنيا و الدين

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında (Kur’ân, Tevbe,33); “Muhammedün Rasûlu’llâh arsele bi’l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled’Dînî küllehu ve lev kerihel müşrikûn” okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen el-Mûstansîr bi’llâh (m.1226-1242) Abbasi halifesidir. Melikü’l-Kâmil (m.1218-1238) Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

Örnek No	: 11
Envanter No	: 63-2 / 2-08
İnceleme Tarihi	: Ocak 2021
Müzeye Nerden Geldiği	: Satın
Müzeye Geliş Tarihi	: 2008
Malzeme	: Altın
Ölçü (Çap)	: 29 mm
Ağırlık	: 6,65 gr
Darp Yeri	: Okunamıyor
Darp Yılı	: Okunamıyor
Adına Darp Yapılan	:Nâsireddîn Mahmud (h.616-630/m.1219-1233)
Ön Yüz	: Ortada beş sıra yatay yazıda ; “ve’d-dîn Ebû / Lâ İlâhe İllâ Âllâh / Vahdehu Lâ şerike leh / en-Nâsır lidîn Âllah / emîrû’l-Mü’minîn” yazmaktadır. Sol tarafında “Nâsır Muhammed” sağındaki ve çevresindeki yazılar aşınmadan dolayı net olarak okunamamaktadır.

نصر محمد

و اللدين ابو  
لا اله الا الله  
و حده لا شريك له  
الناصر لدين الله  
امير المؤمنين

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında iç çevrede; “ Bismillâh duribe haze’d-dinâr bi’l-Musul sene

بسم الله ضرب هذا لدينار بالمصول سنة

Sikkenin çevresini dolanan yazı kuşağında dış çevrede (Kur’ân, Rûm, 4-5); “Li’lhâlil emri min kablu ve min ba’du ve yevme izin yefrahu-lmu’minûn bi nasri’llâh” okunmaktadır.

الله الامر من قبل و من بعد و يومنذ يفرح المومنون بنصر الله

Arka Yüz : Ortada beş sıra yatay yazıda ; “El-Kâmil / Muhammed Râsul Allâh / Salli Âllah Aleyhi / Nasr ed-dünya ved-din / Atabek Mahmud” yazmaktadır.

الكامل

محمد رسول الله  
سلى الله عليه  
نصر الدنيا و الدين  
اتابك محمود

Sikkenin arka yüzünü dolanan yazı kuşağında (Kur’ân, Tevbe,33); “Muhammedün Rasûlu’llâh arsele bi’l-hüdâ ve dînîl hakk li yüzhirehû aled’Dînî küllehu ve lev kerihel müşrikûn”okunmaktadır.

محمد رسول الله ارسله بالهدى و دين الحق ليظهره علي الدين كله ولو كره المشركون

NOT: Sikkede adı geçen en-Nâsır li-Dîni'llâh (m.1180-1225) Abbâsi halifesidir. Melikü'l-Kâmil (m.1218-1238 Eyyubi hükümdarıdır.

Fotoğraflar :



Ön Yüz



Arka Yüz

## DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışma kapsamında incelenen 11 altın sikke, Musul Atabegi Nâsireddin Mahmud zamanında (h.616-630 /m.1219-1233) darp edilmiştir. Çalışmamızda yer verdiğimiz Altın dinarların en erken tarihli (Örnek:1) Nâsireddin Mahmud'un Atabeg olarak başa geçişine, h.616/1219 yılına tekabül etmektedir. Sikkelerin tarihi Örnek:1'de net olarak h. 616/m.1219 olarak okunmuştur. Diğer örneklerde sikke yüzeyinde oluşan aşınma sebebiyle tarihler okunamamaktadır. Nâsireddin Mahmud dönemine ait 11 adet dinarın çapları 26,5 mm (Örnek:10) ve 29 mm (Örnek: 1.3.11) arasında değişmektedir. Sikkelerin ağırlıkları 2,55 gr (Örnek No:5) ve 6,65 gr (Örnek No:11) arasında değişmektedir. Sikkelerin tasarımları hiç figür kullanılmadan Kufi yazı kompozisyonu ile oluşturulmuştur. Sikkelerde, ortada bulunan yatay yazının çevresini çift sıra halinde dolanan yazı kuşağında ön yüzde Rûm suresi 4-5. Ayeti, arka yüzde ise Tevbe suresi 33. (Örnek: 1-11) Ayetinin yazıldığı görülmektedir (Kolektif, 2004, s.352-353).

Nâsireddin Mahmud zamanında (h.616-630 /m.1219-1233) darp edilmiş altın sikke örneklerinde (Örnek: 2,3,4,5,6,7,8,9,10,11) unvan olarak “Nâsır-ü'd-Dünya ve'd-Dîn” نصر الدنيا و الدين ve Atabek unvanı kullanılmıştır (Artuk, 1970, s.409) . Abbâsi halifeleri en-Nâsır li-Dîni'llâh الناصر لدين الله (m.1180-1225), el-Müstansîr bi'llâh Abbasi halifesi (1242-1226) المستنصر بالله, Zâhir bi'Emrillah الظاهر بأمر الله (m.1225-1226) “Ebû Nasr Muhammed” (Örnek No: 3,11) olarak isimleri ve unvanları sikkeler üzerinde yer almaktadır (Butak, 1947, s.64). Halife en-Nâsır li-Dîni'llâh'ın (h.622-m.1225) yılında vefatından sonra oğlu Zâhir bi' Emrillah (h.623-m.1226) da bir yıl sonra vefat etmiştir. Zâhir-Bi'emri'l-lâh'ın oğlu halife ilan edilmiş ve el-Müstansîr bi'llâh “Emirü'l-Mu'minîn” (Örnek No: 1,2,6,7,8,9,10) unvanı ile bu sikkelerde anılmıştır. Eyyubi tâbiyetinden dolayı sikkelerde yazan El-Melik'ül-Eşref (Örnek No: 1,4,5,6,7,8) Eyyubiler'in Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarı olup saltanat yılları (m.1200-1237)'dir, Melikü'l-Kâmil (Örnek No: 1,3,4,5,6,7,8,9,10,11) ise Eyyubi hükümdarı olup saltanat yılları (m.1218-1238)'dir.

Altın sikkelerin hepsinin darp yeri “ Bismillâh duribe haze'd-dinâr bi'l-Musul” الله ضرب هذا لدينار بالموصول olarak okunmaktadır. Musul Zengîlerinin altın sikkelerinin esas basım yerleri, Tikrit, Erbil gibi şehirlerde de darphane olmasına rağmen Musul olarak geçmektedir (Damalı, 2001, s. 187).

Yaptığımız araştırmada Nâsireddin Mahmud dönemine ait altın sikkeler ve bakır sikkeler tespit edilmiş, gümüş sikkelere ise rastlanmamıştır. Musul kolunda basılan bakır sikkelerin basım yeri,

Musul'la beraber Nusaybin ve Cezire'de de basılmıştır (Damalı, 2001,s.187). Altın dinarlar sadece yazı kompozisyonundan oluşmuştur ancak bakır sikkelerin ön yüzünde elinde hilal tutan ve Orta Asya tarzında başlık takan hükümdar tasviri bulunmaktadır (Uykur, 2017, s.171). Bakır sikkelerin arka yüzünde altın sikkelerde olduğu gibi Lâ ilâhe illâllâh Muhammed Resûllullâh ﷺ el-Mûstansîr bi'llâh المستنصر بالله emîrül-Mü'minîn أمير المؤمنين şeklinde Kelime-i Tevhid ve Halife el-Mûstansîr'in (m.1226-1242) isim ve unvanları ile çevresinde Nâsîr-ü'd-Dünya ve'd-Dîn نصر الدنيا و الدين Atabeg Mahmûd olarak Nâsireddin Mahmud'un isim ve künyesi ile Eyyubi melikleri El-Melik'ül-Eşref (m.1200-1237) Eyyubiler'in Dımaşk ve el-Cezîre kolu hükümdarı, Melikü'l-Kâmil'in (m.1218-123) isimleri altın sikkelerde olduğu gibi bakır sikkelerde de yer almıştır.

Musul Atabegi Nâsireddin Mahmud' da (h.616-630 /m.1219-1233) kendi mutlak otoritesiyle birlikte kendinden önceki Zengî Atabeyleri gibi dönemin Abbâsi halifesi ve tabi oldukları Sultanların adını ve kendilerine verilen unvanları sikkeleri üzerine darp ettirerek bağlılığını göstermiştir.

Nâsireddin Mahmud (h.616-630 /m.1219-1233) sikkelerinin Abbâsi<sup>3</sup> (Şekil:1) ve Büyük Selçuklu<sup>4</sup> (Şekil:3) altın sikkeleriyle karşılaştırılması neticesinde onlarla aynı tarzda darp edildiğini görmekteyiz.



Şekil 1 Abbâsi halifesi en-Nâsîr li-Dîni'llâh Dönemi Dinar Örneği (m.1180-1225)



Şekil 2 Nâsireddin Mahmud Dönemi Dinar Örneği Örnek No: 8



Şekil 3 Büyük Selçuklu Sultan Melikşah Dönemi Dinar Örneği (m.1072-1092)



Şekil 4 Nâsireddin Mahmud Dönemi Dinar Örneği Örnek No: 11

<sup>3</sup> Coin Archives. 15.05.2021. <https://www.coinarchives.com/5d6437198938a445fbd445c0b097c1ba/img/cng/e/492/image00550.jpg>

<sup>4</sup> Numisbids. 15.05.2021. Erişim: <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=4154&lot=763>

Sonuç olarak, bir devletin sikke darbına karar verip piyasaya sürmesi neticesinde, paranın itibar görmesi, dönemin kullanıcıları tarafından benimsenmesi ve ticari geçerliliğinin yaygın olması beklenir. Bu nedenle Nâsıreddin Mahmud'un altın sikkelerinin Abbâsi ve Büyük Selçuklular'ın altın sikkeleriyle aynı tarz ve kalitede yapılma gayreti açıkça hissedilmektedir. Oldukça nadir rastlanılan zengi dinarları çalışmamızdan da anlaşılacağı üzere, müzelerde titizlikle çalışılması sonucu ortaya çıkabileceğinden müze depolarındaki sikke tarama çalışmalarının yoğunlaştırılması yararlı olacaktır kanatindeyiz.

## KAYNAKÇA

- Artuk, İ. ve Artuk C. (1971). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslami Sikkeler Kataloğu*, (Cilt 1). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Alptekin, C. (1987). Erbil'de Bir Türk Beyliği -Beyteginliler-, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Marmara Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, s.9.
- Avcı, C. (2006). Nâib. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt:32). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s.312-313.
- Aydoğdu, G. (2018b). Tarihi Olaylar Bağlamında Abbâsiler Dönemi Altın ve Gümüş Sikkeleri, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. s.56.
- Aydoğdu, G. (2018 a). Reform Öncesi ve Sonrasında Emevi Dönemi Altın ve Gümüş Sikkeleri, *History Studies*, 10/6, s.1-12.
- Aydoğdu, G. (2015). *İslam Sikkeleri, Kahramanmaraş Müzesi Ölçeğinde*, Saarbrücken/Almanya: Türkiye Alim Kitapları.
- Butak, B. (1947). *XI. XII. ve XIII. Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları*. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Damalı, A. (2001). *150 Devlet 1500 Sultan İslam Sikkeleri*. Ankara: Nilüfer Damalı Eğitim Kültür ve Çevre Vakfı Yayınları.
- Gök, H. İ. (2013). *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1233)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kollektif, (2005). *Altının İktidarı, İktidarın Altınları, Yapı Kredi Para Koleksiyonu Altın Sikke Sergisi*, Editör Oğuz Tekin, Proje Koordinatörü Şennur Şentürk İstanbul: YKY.
- Kök, B. (2003). Lü'lü' Bedreddin. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 27), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s.257.

M. Broome. (1985). *A Handbook of Islamic Coins*, London: Seaby.

Spengler, William F. Wayne G. Stayles (1996). *Turkoman Figural Bronze Coins and Their Iconography*, Vol. II, The Zengids, Lodi, Wisconsin Clios Cabinet.

Şimşir, M. (2017). Cahiliye Dönemi Araplarında Para Ve İlk İslâm Paralarının Tedavüle Giriş Süreci, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:18, s.273.

Tekin, O. (2009). Sikke. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 37), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s.179.

Uykur, R. (2017). Zengi Atabeglerinin Sikkelerinde Antik Türk Mitolojisinin İzleri: Kağanlık Simgesi Olarak Ay Kültü (Mardin Müzesi Örnekleri), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/1, s.168-183.